

Tijdloze mechanismen en de normalisering van ongehoord politiegeweld: Antwerpen in 1942

Prof. dr. Herman Van Goethem
Gewoon hoogleraar Universiteit Antwerpen
Conservator Kazerne Dossin - Memoriaal, Museum en Documentatiecentrum over Holocaust en Mensenrechten

De politie, inleiding

- Een wettelijk geweldmonopolie**
- Verglijdend geweld: bv. de tortuur**
- Collectief geweld en groepsdruk**

0. In 1942...

1. Bestuur en ordehandhaving in bezet België tijdens de Tweede Wereldoorlog. Enkele krijtlijnen

1.1 Het wettelijk kader

1.2 ... en de Jodenvervolging: Belgische *Realpolitik*?

1.3 'Neen' zeggen. De kracht van het voorbeeld (Brussel juni '41, Joseph Van de Meulebroeck)

2. Antwerpen 1942. De mechanismen van het onrecht

- 2.1. Het falende Mobilisatieboekje
- 2.2. Het rechtstreekse bevel
- 2.3. Het gedroomde schaamlapje: het 'inlichtingen-PV'
- 2.4. De gedroomde vluchtweg: administratieve of gerechtelijke politie
- 2.5 Het creëren van afstand en ontmenselijking: eigen

3. De Jodenrazzia's in Antwerpen, augustus-september 1942

- 3.1. Een Duits dienstorder wordt Belgisch
- 3.2. Het vuile werk: over schoelies, grijze muizen en stille helden
- 3.3. Een moreel kader dat wegvalt
- 3.4. Epiloog: november 1942, Baers in het verzet

Wat leert de oorlogstijd ons?

Tien lessen uit het verleden

1) Een kleine groep politieagenten gaat zeer gewelddadig te werk. Het grootste deel zijn 'grijze muizen', die geen spoor achterlaten. Er is echter ook een kleine groep agenten die zich verzet.

Zelfs tijdens de nazibezetting en niettegenstaande alle druk, slaagden ondergeschikten er in een handelingsmarge te vinden om in te gaan tegen wat ze als een manifeste ongerechtigheid aanvoelden.

2) Wat zich vanaf einde juni 1941 in het arrondissement Brussel afspeelde geeft aan wat de kracht kan zijn van het stellen van een voorbeeld.

Hoe hoger in rang als ambtenaar of politicus, hoe hoger de verantwoordelijkheid die je in je korps en tegenover de samenleving draagt.

3) Daar tegenover stond Antwerpen. Burgemeester Delwaide waakte er streng over de tucht en discipline onder het korps, maar liet al het overige aan de hoofdcommissaris, De Potter. Deze lijkt een volgzame man te zijn geweest die Duitse orders met vaste hand uitvoerde en rapporteerde om zich in te dekken.

Een onbestaand of slecht samenspel tussen beide overheden kan dus erg nefast zijn.

4) Intussen keek de Antwerpse procureur des Konings Baers de andere kant op.

Dat illustreert een andere disfunctie in het Belgische bestuur in oorlogstijd : de hogere overheid is op de hoogte van een reëel probleem maar laat na op passende wijze te reageren.

Het is een basismechanisme bij een falende overheid.

5) Het onderscheid tussen administratieve en gerechtelijke politie is een hoeksteen van de Belgische staatsorganisatie.

Maar het houdt ook risico's in: het laat toe de zwarte piet naar elkaar door te schuiven.

6) Het inlichtingen-PV is een belangrijk instrument om een falende rechtsorde te bewaken.

Maar het kan ook een middel zijn om je handen in onschuld te wassen. Indien een reactie uitblijft moet je je de vraag stellen of je daarmee vrede kan nemen.

7) Toenemend groepsgeweld hangt nauw samen met de ontwikkeling van geweldtaal. Ten eerste creëert en versterkt ze een wij-zij tegenstelling. De 'anderen' worden dan een monolithisch blok (bv. 'de Joden'), alsof er geen onderlinge verschillen zouden zijn. Ten tweede is die aparte benoeming vaak ook denigrerend, met als impliciete bedoeling die ene groep te ontmenselijken. Daarmee wordt geweld vergemakkelijkt, ja zelfs informeel gelegitimeerd.

8) Zulke geweldtaal komt al in het beginstadium voor, en is dus een belangrijk alarmsignaal.

Cruciaal is ook de politiestijl!

Het is dan ook van fundamenteel belang om reeds in een vroeg stadium over taal en stijl te waken.

Het heeft als resultaat dat het team steeds opnieuw bevraagd en bewustgemaakt wordt over wat de leden zeggen en denken.

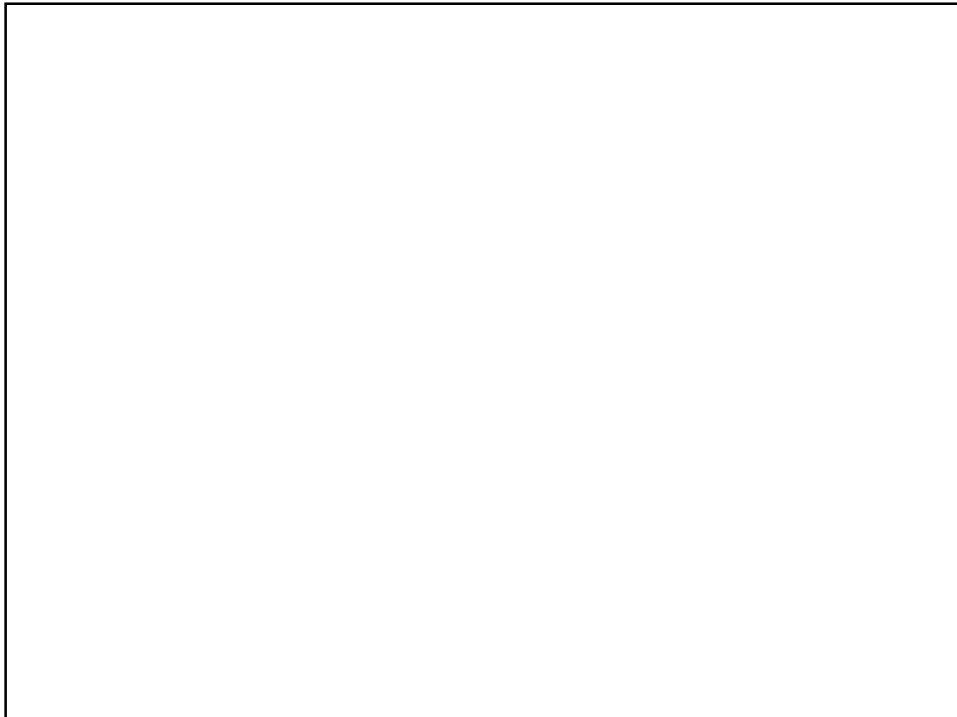
9) Delwaide en De Potter hadden legaal administratief verzet kunnen plegen maar deden dat niet. Ze eisten integendeel van de uitvoerende agenten de meest strikte gehoorzaamheid. Dat leidde dus tot illegaal verzet, tot insubordinatie.

Vandaag de dag doen 'klokkenluiders' eigenlijk niets anders. Voor een organisatie is dat een teken van inherente zwakte.

10) Staande voor moeilijke situaties zal je opstelling en gedrag mee worden bepaald door het algemene tijdsclimaat, zoals ook door je eigen mens- en maatschappijbeeld – zeg maar: je politieke opvattingen. Het komt dus steeds erop aan deze vragen te stellen: waar staan wij als korps voor? en kan ik mijzelf daarin vinden?

Uiteindelijk is dit laatste wel de ultieme vraag die elke agent zich moet stellen. Als er geen uitwegen meer zijn en het antwoord daarop 'nee' is, dan ga je best weg uit de politie.

Nummer der Identiteitskaart : 62517

HANDTEEKENING.

P. Vermylen